

TURKISH
ACADEMIC
RESEARCH
REVIEW

TÜRK
AKADEMİK
ARAŞTIRMALAR
DERGİSİ

Çeviri / Translation

İbn-i Arabî'nin Düşüncesinde Ay Ve Kâmil İnsan

Moon And The Perfect Human Being In Ibn Arabi's Thought

Mehmet Şahin

Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi/İlahiyat Fakültesi/Türk-İslam Edebiyatı
Asistant Professor, Akdeniz University, Faculty of Theology, Turkish-Islamic Literature
Antalya / Turkey
mehmetsahin@akdeniz.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-2548-211X

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü-Article Type | Çeviri / Translation

Geliş Tarihi-Date Received | 02 Eylül / September 2019

Kabul Tarihi-Date Accepted | 28 Eylül / September 2019

Yayın Tarihi-Date Published | 30 Eylül / September 2019

Yayın Sezonu | Temmuz – Ağustos - Eylül

Pub Date Season | July – August - September

Atıf/Cite as: Şahin, Mehmet, İbn-i Arabî'nin Düşüncesinde Ay Ve Kâmil İnsan. Moon And The Perfect Human Being In Ibn Arabi's Thought. tarr: Turkish Academic Research Review, 4 (3), 397-416. doi: 10.30622/tarr.614110

İntibal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. *This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism.* <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarr>

Copyright © Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016- Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Turkey. All rights reserved.

İbn-i Arabî'nin Düşüncesinde Ay ve Kâmil İnsan*

Özet

İbn-i Arabî'nin zihninde ve dilinde; ay'ın 28 menzîlinin göstergesi olan gizemli sayı 28'in, onun varlık aşamaları ve derecelerini açıklamak yönündeki düşüncesinin önemli kısımlarını etkileyecek kadar geniş bir yansıması olmuştur. İbn-i Arabî bazı eserlerinde bu sayının gizemlerine ve onun insanî-feleki-ilâhî konumlarındaki belirmesinin tecellilerine yönelmiştir. Bunun en belirgin yansıması; varlık aşamaları üzerine, 28 babda düzenlenmiş olan Fusûs'u'l-Hikem adlı eserinde görülmektedir. Varlık aşamalarının; Allah'ın isimleri'nden birinin mazharı olan her aşamanın özel ilâhî insanın onun ekseninde döndüğü için, kâmil insanın, yer aldığı aşamayla olan ilişkisine özen göstermek oldukça önemlidir. İbn-i Arabî ayrıca bu bağlamda, Evren Bilim alanındaki özel bilgilerini ortaya koyarak, harfler ve sayıların hesaplanmış ilişkilerinden de bahsederek, farklı bir durum oluşturmuştur. Bu yazıda, ay ve kâmil insanı karşılaştırma konusunun yanı sıra İbn-i Arabî'nin diğer yönleri ve alanlarından olan sayıları ve harfler ile ilgili yaptığı muhasebeler konusu da ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İbn-i Arabî, Ay, kâmil insan, 28 sayısı, varlık aşamaları, Allah'ın isimleri (Es-mâ-i İlâhî), Feleğin suretleri.

Moon And The Perfect Human Being In Ibn Arabî's Thought

Abstract

In Ibn Arabî's mind and sayings, the mysterious number 28, which is an indication of the moon's 28 ranges, has had a broad reflection so that it would affect significant parts of his thought of explaining the stages and degrees of existence. In some of his works, Ibn Arabî has handled with the mysteries of this number and the manifestations of its emergence in its God's destiny positions. The most obvious reflection of this is observed in his work entitled with «Fusus al-Hikam» which consisted of 28 chapters on the stages of existence. It is very important to pay attention to the relationship of the stages of existence with the stage in which the perfect human is located, since each stage, which is the manifestation of one of the names of Allah, revolves on the axis of the special divine human being. In this sense, Ibn Arabî also created a different situation by unearthing his special knowledge in the field of cosmology and by mentioning the calculated relations of letters and numbers. In this paper, as well as the comparison subject of the moon and perfect human being, it was also discussed the review of Ibn Arabî concerning the numbers and letters which are other aspects and fields of him.

Keywords: Ibn Arabî, Moon, Perfect human being, number of 28, Existence stages, Names of Allah (al-Asma al-Husna), Representations of destiny.

Önsöz

İbn-i Arabî'nin zihninde ve dilinde, ay'ın kâmil insanda algılanması ve bunların zahiri ve manevi ortak yönlerinin açıklanması, teşbih ve istiâre sınırlarını aşarak, bir nevi özdeşirme yoluna gitmiştir.

Ay'la kâmil insanı özdeşirme konusu, her şeyden önce, onların özellikleri ve değerlerinin keşşmesini şekillendiren gizemli 28 sayısına borçludur.¹ Ayrıca güneş, ışığın (Hakk'ın) en yüce ve en kâmil simgesi/temsili olarak algılandığı surette, ay'ın da kâmil insanın en güzel simgesi olduğuna kanaat getirmek mümkün olur.

Ay'ın, gecenin karanlığında güneşin yerine geçtiği gibi, kâmil insan da evrenin karanlığında İlâhi Zatın ışığını ona yansıtılmasıyla, somut ve karanlık âlemi aydınlatır. Dolayısıyla kâmil insanın (varlığındaki) varlığındaki ay, Zat-ı Ehadiyyet (yegane Allah) güneşinin halifesidir.

فظهر الشمس في مرآة القمر ظهور حق في خلق لأن النور اسم من أسماء الله تعالى فظهر باسمه النور²

Bu açıklamalardan yola çıkarak, ay'la kâmil insanın arasında özdeşirme düşüncesini şekillendiren ilişkilerin ve benzerliklerin neler olduğu incelenebilir. Bunların yanı sıra, İbn-i Arabî'nin ay ve onun kâmil insanda algılanmasıyla ilgili geçmişte benzeri görülmemiş ilginç tabirleri ve yorumları vardır. Onun bu bağlamdaki yorumlarından biri, (kamer) ayın seyr menzillerinin kâmil insanın sulûk menzilleri ve aşamalarının seyriyle aynı yönde olmasıdır. Görüş ehline bilindiği üzere, İbn-i Arabî'nin düşünce çerçevesinin en önemli boyutu; "nefsü'l-insan" ve nefsu'r-Rahmân" olarak bilinen insan âlemini ilâhi âlemlerle bağdaştırma ekseninde dönmekte olup, Zât-ı İlâhi'den mütevellit olan her şeyin insanda tecelli bulması yönüne eğilmektedir. Böylelikle düşünürlerin deyimiyle halife, müstahlef'in tam bir nüshası, başka bir deyişle "hüve'z-zâhir" "hüve'l-bâtın"ın ta kendisi olup, vücut (varlık) dairesi mükemmelliğe erişir.

1- Ay'ın 28 Aşamalı Menzilleri ve Kâmil İnsan

İbn-i Arabî, tamamen ay'ın menzilleri ve "Kamer" suresi hakkında olan, 14 ciltli *Fütûhât* adlı eserinde; (330. bâb, 111/3) ay ile ay ile kâmil insan arasındaki ilişkiyi ayrıntılı bir biçimde konu edinmiş ve bu bâbın özetini, kitabın "Esrâr-ı yeşfe'ü'l-ebdâr" başlıklı 559. bâbı, 396/4'ünde

* Öğr. Üyesi Dâvûd Sparham, Allâme Tebâtebâyî Üniversitesi, d_sparham@yahoo.com. Dâvûd Sparham'a ait bu makale, Bilim-Araştırma Dergisi; Mütala.t-i İrfânî, Kâşân Üniversitesi, İnsani/Fen Bilimleri Fakültesi'nin 16. sayı, Sonbahar-Kış Dönemi, (Ş. 1391/M. 2013, s. 27-52), sayısında yayınlanmıştır. Metin içerisinde yer alan Arapça ibareler de çevrilmiştir.

1 İbn-i Arabî'nin düşüncesinin temelini oluşturan 28 sayısı, onun irfânî anlayışında en önemli yeri olan anahtar gibi bir rakamdır. Bu incelemenin içeriğinde de bahsedildiği üzere, Ulu Şeyh (İbn-i Arabî), üzerinde odaklandığı "merâtibü'l-vücûd"u merâtib-i ilâhî, merâtib-i insânî, merâtib-i hurûf, merâtib-i a'dâd ve zâhir ile bâtın alemlerin diğer oluşumlarıyla şaşırtıcı bir biçimde bağdaştırarak, Esmâullah ve mazharlarından oluşan geometrik bir çerçeve oluşturmuştur. Bu düzlemde yazılmamış ve gizli olan 28. fes/bâb da en son ortaya çıkmış olur.

2 Fütûhât, 642/1

de tekrarlamıştır. Yine bu kitabın "Kamer" suresi ile ilgili olan 400. bâb;³ 567/3'ünde de ay'ın özelliklerinden ve onun kâmil insanla bağdaştırılmasından söz etmiştir.⁴

İbn-i Arabi, bu anlamdaki tutumunu, bu eserinde açık ve net bir şekilde ortaya koymaktadır: "Burada ay'dan kastedilen şey gerçek anlamda kâmil kul (insan)'dır. Ay'ı yaratan, ona hareket kabiliyeti, aydınlık özelliği ve kendi isimlerinden birini bahşeden yüce Allah'ın nezdinde de ay (Kamer) sadece bir kütlelen ibaret olmadığı gibi, Kâmil kulun ta kendisini sergilemektedir. Dolayısıyla bir cisim ve kütle olan ay, Hak Teâlâ'nın "ismü'n-nûr" mazharlarının bir tecellisi-dir."⁵ Bu yorumlara dayanarak, kâmil insan veya ay Allah'ın "Işık" ismini taşımaktadır. Ay'ın ışıklı bir cisim olması, onun özü ve kütlesi ile bağlantılıdır. Nitekim insanın da ışık kaynağı olması, onun doğada fizikî varlığına bağlıdır. Başka bir ifadeyle insanın doğada sırf fiziki var oluşu, onun ilahî ışık olması hükmündedir. Bu görüşün mükemmel kanıtı, "Yunus" sûresinin beşinci ayeti, "Eş-şemsü ziyâ" da bulunmaktadır: "Tanrı özü itibariyle güneştir ve ışığın ta kendisidir."

İbn-i Arabi "Leyletü'l-Kadr hayrun min elfi şehr",⁶ (şehr) ay'dan kastedilenin⁷, hakiki manada, kâmil insanın olduğunu açıkça ifade eder. Onun açıkça ifade ettiğine göre; ay, kâmil kulun kat ettiği menzillerin aynısı olan 28 aşamalı menzillerinde hareket ediyor. Bu hareket sona erdik-ten sonra, ay gerçek manada ay (kamer/şehr) adını alır ve isminin müsemması olur. Ay bu 28 aşamanın tamamını kat ettikten sonra yeniden başka bir harekete başlar.

Kâmil insanın da manevi seyrinin aynı şekilde olması ve seyr bittikten sonra başka bir seyr u sulûkun başlanması,⁸ onun vurguladığı noktadır.

Ay'ın mezkûr menzillerdeki döngüsel seyrinin sonsuz olduğu ve onun için bir yolun sonunun yeni bir yolun başlangıcı⁹ sayıldığı herkesçe bilinmektedir. Bu kesintisizlik ve sürekliliğin (te-dâvüm ve istimrârın) nedeni; kâinatın gerçekleşen tüm eylemlerin, zât-ı ilâhî'ye ve onun son-suzluğuna bağlı olduğu için sonsuz olmasıdır. Sâlik kul da, ayın "Esmâ-i ilâhî"nin (Tanrının isimlerinin) menzilleri ve aşamalarında seyr halinde olduğu gibi sonsuza kadar seyr u sulûk etmektedir.¹⁰

3 "منازلة من ظهر لي بطنت له ومن وقف عند حدى اطلعت عليه «

4 28 sayısının bazı özellikleri hakkında; bk. *Futûbât*, 4. c., 559. bâb; *Futûbât*, 1. c., 62. bâb; Terâcim-i bâb/Tercümetü'l-bâtın, 28 sayısının tecellileri başlıklı bâb.

5 فأعلم أنّ الشهر هنا بالاعتبار الحقيقي هو العبد الكامل إذا مشى القمر الذي جعله الله نوراً فأعطاه إسماً من أسمائه ليكون هو تعالى المراد لا جرم القمر فالقمر من حيث جرمه مظهر من مظاهر الحق في إسمه النور فيمشى في منازل عبده المحصورة في ثمانية وعشرين فإذا إنتهى سقى شهراً حقيقياً ... *Futûbât*, 613/1

6 Kadir, 97/3.

7 Ay kelimesi, Farsça'da bazen bu gezegenin kütlesi ve cismi için kullanılır. Bu durumda Arapça'daki "Kamer" kelimesinin karşılığıdır. Bazen de 30 gün süren bir zaman dilimi için kullanılır. Bu anlamda da Arapça'daki karşılığı "şehr" kelimesidir.

8 *Futûbât*, 658/1 «...لأنّه قد استوفى السيرة واستأنف سير آخر هكذا من طريق المعنى.»

9 Tasavvufî kaynaklarda bu konudan bahsedilmiştir: İnsan-ı Kâmil, s. 146.

10 «فإنّ فعل الحق في الكائنات لا يتناهى فله الدوام بإبقاء الله تعالى» *Futûbât*, 658/1

Bahsedildiği üzere, İbn-i Arabî ay'ın 28 aşamalı menzillerini; insanın seyr u sulûku ve kat ettiği aşamalar ile aynı yönde yorumlamıştır. İnsanın kat ettiği aşamaların sayısını belirlemeye gelince, o iki yönden bu konuya eğilmiştir.

a. İnsanın yaratılışının temelinde 4 mizaç¹¹ vardır.

b. İnsanın yapısında da "ümmeât-i sıfât" denilen 7 önemli sıfat bulunur.¹²

Daha önce ay'la ilgili bahsettiğimiz 28 menzil, 4x7'nin sonucudur. 4 mizaç ve 7 sıfattan¹³ oluşan insanın yaratılışı da aynı şekilde bu rakamların çarpı sonuçları olan onun 28 aşamalı seyr menzillerinin sayısıdır. Dolayısıyla insanın seyri madde ve mana olmak üzere iki âlemde gelişen seyrdir. Bu 4 ve 7'den oluşan insanın varlığı, Allah'ın ismi olan, "Işık" ın dışında belirme imkanı yoktur. Çünkü her şeyi belirtme ve ortaya çıkarma kabiliyetine sahip olan unsur "ışık"tır. Dolayısıyla, onun varlık âlemi ve bütün nesnelere ve olgular üzerindeki hükmü, özünde var olan bir hükümdür. Işık bizatihi belirgindir ve başka şeyler de onun vesilesiyle belirir. Başka bir deyişle, "nur" aynı zamanda "münevver"dir.¹⁴ (Işık aynı zamanda ışıktandırıcıdır.)

İbn-i Arabî'ye göre; Tanrının ismi, "Işık" özünde var olan bir makama sahiptir. Münevver (ışıktandıran) olan ışık (nur)'un en yüce temsili, güneştir "Allahu nûru's-semâvât ve'l-arz....".¹⁵

11 İnsanın mizacındaki 4 hılt: dem (kan), safra, balgam, sevdâ'. Ve Sa'dî'nin deyimiyle 4 zıt ve âsi mizaç:
"Dört muhalif u serkeş olan mizaç
Bir kaç günlüğüne iyi geçinir birbiriyle
Lakin bunlardan biri olursa gâlip şâyet
İşte o vakit çıkar tatlı can kâlıptan

Yine bu bağlamda Sa'dî'nin bir beyti:
"Mizaçlar, ıslak ile kuru, soğuk ile sıcaktır
Ne var ki bu dördün karışımıdır insanın mizacı"
(Bostân/8. bâb/3453. beyit)

12 Ummeât-i sıfât olarak bilinen canlılık, ilim, irade, kudret, kelâm, işitme, görme olmak üzere bu yedi sıfat insana ait sıfatlardır ki aynı zamanda Allah'ın da sıfatlarındandır. Bu da, insan aleminin ilâhî alemle bağdaştığının göstergelerindedir:
"Ne zamana kadar sürecektir dörtle yediyi anlatman ey sâkî
Ne zamana kadar dörtle yediden yanmak ey sâkî
Hadi ne olur söyle şimdi vakit geldi diye ey sâkî
Hadi gel ver şarabı içelim ki ömür gitti ey sâkî
(Muhtârname, s. 28)

13 Farsça metinlerde 4 ve 7 den maksat, çoğunlukla 4 mizaç ya da 4 unsur ve bu unsurları etkileyen 7 felekî suretler veya burçlardır.
Örneğin:
Ey dörtle yedinin sonucu olan
Ve dörtle yediden dâima yanan
İç şarabı ki binler kere söyledim sana
Geri gelmezsin bir daha, gittiysen, gittin artık
Hayyâm, Rubâiyyât)

14 *Futûhât*, s. 659.

15 *Nûr*, 24/35

Dolayısıyla, ay'a kendi isimlerinden biri olan "Işık", "Nur" u veren Allah, ["Ve'l-Kamera nû-ren...."¹⁶] Kendi zatına da "varlığın güneşi" (El-Hakku Şemsu'l-Vücûd) demiştir.¹⁷

Dolayısıyla insan onun ışığıyla aydınlanır ve daha sonra varlığın karanlık gecesindeki maddî âlemin karanlığını aydınlatır. Lakin, güneşin ışığını alarak aydınlatmanın gereksinimi; insan için mukadder olan aşamalarda ve menzillerde seyr ve gezintinin yapılmasıdır; "Ve'l-Kamera kaddernâhu menâzil...".¹⁸

İbn-i Arabî'ye göre; "Gerçek ay (şehr) da kâmil insan gibi, bir ışıktan ibaret olan kamer'in, insan gibi, menzillerinde seyr ve hareket etmedikçe ortaya çıkmaz. Dolayısıyla kamer (ay'ın ışığı) menzillerinde seyrini ve hareketini tamamladıktan sonra gerçek ay (şehr) belirir. Bunun dışında ay'a (şehr) denmez ve eğer ay'a, ay ışığını kastederek ay (şehr) denilirse, hakiki olmayıp mecazi bir kullanıma girmiş olur."¹⁹

2- Seyr u Sulûk, Kâmil İnsanın Bilişi ve 28 Sayısı

İbn-i Arabî, güneş ve ay'ın menzillerini, ilâhi biliş ve hikmetin en güçlü ve en belirgin örneği olarak algılamaktadır.

فإنَّ معرفة منزلة القمر والشمس في ضرب المثل من اعظم الدلائل على العلم الهى الذى يختص بالكون والإمداد الربانى والحظ لبقاء اعيان الكائنات^{٢٠}

İnsan oğlunun; ay (kamer) âleminin hakikatine dair biliş ve bilgileri, onun bir aylık seyrinin iki karşılıklı yönde gerçekleşmesiyle sınırlıdır. Şöyle ki; ilk 14 gün içerisinde bir yönü artar. Diğer yönü eksilir. İkinci 14 günde ise, hizası ters yöne geçer ve seyrinin diğer yarısını başlatır. Bu aşamada, Bedir (dolun ay) olarak bilinen kâmil ay'a dönüşür. Bu durumun kâmil kul (insan)'ın seyr u sulûkuyla nasıl bağdaştığını idrak etmek için, kemâle delalet eden 28 sayısının; 14 sayısının iki katı olduğuna dikkat etmek gerekir.

Başka bir deyişle, kemal; önce ilk 14 günün sonunda ay'ın dolgunlaşmasıyla birlikte, zuhûrun son derecesiyle gerçekleşir. İkinci 14 günün sonunda ise, eksilerek, saklılığın ve belirmemenin son derecesine ulaşır. Böylece, ay'ın ilk yarısının sonunda, "Huve'z-zâhir" in ikinci yarısının sonunda ise, "Huve'l-bâtın"ın tam olarak zuhûr etmesi gerçekleşir: "İki çeşit aşama veya sulûktan, ayrıca "Leyletü'l-ebdâr"²¹ ve "Leyletü's-serrâr"²² olarak bilinen aralarındaki mesafeden bahsettik.

16 Yûnus3 10/5

17 *Futûbât*, 109/6.

18 Yâsin, 36/39

19 كذلك الشهر ما ظهر الا بسير القمر من حيث كونه نورا في المنازل... فإذا انتهى فيها سيره فهو...»

Futûbât, 658/1 «الشهر المحقق و ماعده مما سعى شهراً فهو بحسب ما يصطلح عليه

20 *Futûbât*, s. 627

21 28 gecenin ortancı gecesi=14. gece ve ay'ın tam tamamlanmış şekli belirmiştir.

22 Ay'ın son gecesi

Bu aşamaların her ikisinde, ıfık kâmidir.

Her ne kadar iki yönde ve iki yönü olsa da. Tecelli de onun ayrılmaz parçası ve gereksinimidir elbette. Dolayısıyla, özünde bir gereksinim olarak bulunan artma ve eksilme ile birlikte, her hali ve yönü ile kâmidir. Ayrıca bir yönü arttıkça diğer yönü eksilir."²³

Ay'ın seyr halindeyken artma ve eksilmesi, onun "Bedir" ve "Hilâl" olmak üzere ikili durumu ile bağlantılıdır. İbn-i Arabî, hem ay hem de sâlik insan hakkındaki bu iki durumu, "Hazret-i Gayb"a giriş ve "Hazret-i Şehâdet"ten çıkış olarak tevîl etmektedir.²⁴

O, ay'ın bu ikili durumunu (ilk 14 gün ve ikinci 14 gün), insanın seyr u sulûku ile bağdaştırmak için, "sâlik-i dâhil" ve "sâlik-i hâric" terimlerini kullanmaktadır. Sâlik-i dâhil'in kat ettiği menzillerin sayısı kadar sâlik-i hâric diğer yönden çıkar: "Allah'ın kendi ismi olan "Nûr"u verdiği kulunun menzillerinin her aşamasına ve menziline has emirleri vardır. Biz o emirlerden, "sâlik-i dâhil" ve "sâlik-i hâric" in özelliklerini, bu iki çeşit sulûkun arasındaki farkı ve mesafeyi (Leyletü'l-ebdâr ve Leyletü's-serrâr olarak) açıklarken bahsetmiştik."²⁵

Ay'la insanı bağdaştırma konusunda dikkate alınması gereken nokta; ay'ın 14 menzilli kemâl sürecinin, insanın sulûk ve biliş derecelerinin sayısı ve tertibi ile eşleştirilmesidir.

İbn-i Arabî bu aşamaları şöyle açıklamaktadır: "İlk aşama, itaat anlamına gelen İslamdır. Son aşama ise, "fenâ fi'l-urûc" ve "bekâ fi'l-hurûc" tur.

Bunların arasında olanlar; iman, ihsan, ilim, ibadet, takva, tenzih, gınâ (zenginlik), fakr, zillet, izzet, telvîn (esneklik), temkîn (istikrar), telvînde temkîn (esneklikte istikrar) gibi kavramlar yer alır. Nihayette, fenâ var. Onun dışında olsan bile ve bekâ var her ne kadar onun içinde olsan da."²⁶

Bahsedildiği üzere; insanın seyri, ay'ın seyri misalidir. Aradaki tek fark; insanın, bu seyr sırasında -tıpkı maksadına varmak için bütün menzilleri kat eden bir yolcu gibi- Allah'ın bütün isimlerini kat etmek için Allah'ın bir isminden diğer ismine geçmesidir.²⁷

Ay'ın ve sâlik insanın seyrindeki dikkate alınması gereken nokta, bir yön eksildikçe diğer yönün artmasıdır. Aksi durum da aynı şekildedir.

23 ... "والفاصل بين السلوكين ليلة الابدار وهي ليلة النصف من ثمانية وعشرين ليلة الرابع عشر من

الشهر المحقق وليلة السرار منه والنور فيه كامل ابدأ فإن له وجهين والتجلى له لازم لا ينفك عنه ...» *Futûhât*, 659/1

24 ... «قال الله تعالى: والقمر قدرناه منازل: ولم يسمه بداراً ولا هلالاً فإنه في هاتين الحالتين ما له

سوى منزلة واحدة بل اثنتين فلا يصدق قوله منازل الا في القمر فللقمر درج التدانى والتدلى وله الاخذ

بالزيادة والنقص في الدخول الى الحضرة الغيب والخروج الى حضرة الشهادة ثم إن الله تعالى نعته

«...» *Futûhât*, 111/3. بالانشقاق لظهور الانسان الكامل بالصورة الهية.

25 *Futûhât*, 659/1.

26 «فالدرجة الاولى الاسلام وهو الانقياد واخر الدرج الفناء في العروج والبقاء في الخروج وبينهما

مابقى وهو الايمان والاحسان و ...» *Futûhât*, 167/1

27 «... لاسماء الالهية في الطريق الى اليه كما منازل المسافرين ومنازل القمر المقدره ليسير القمر في

الطريق الى غاية مقصودة وأقل السفر الانتقال من اسم الى اسم فإن وجد الله في اول قدم من سفره كان

Futûhât, 613/1. «... حكمه بحسب ذلك.» *Futûhât*, 613/1.

Dolayısıyla bu eksilme (kendinden çıkış/hurûc) ve artma (Hakk'a giriş/duhûl), sâlikin varlığından hiç bir şey geriye kalmayıp, hepten Hakk'a dönüşünceye kadar devam etmelidir. Her ne kadar nihayetinde kul, hep kul olarak ve Hak da Hak olarak kalıp, aradaki mesafe hiç bir zaman kalkacak olmasa da.²⁸ Çünkü aksi halde, hakiki vahdet gerçekleşmez. Bu nedenle Hak ve kul arasında, husus ve umum yönünden bir fark olmalıdır ve aralarında bir yandan vahdet oluşurken diğer yandan fark göz önünde bulundurulmalıdır.

الاترى المخلوق يظهر بصفات الحق من اولها الى آخرها استشهاد للتخلل العبد «وجود الحق واتصافه بصفاته (وكلها حق له) أى؛ وكل صفات الحق حق ثابت للمخلوق الذى هو الكامل بحكم؛ ولقد كرمنا بنى آدم؛ أى اذا علمت وحد ء الحقيق ء الوجودية وأنّ الخلق حق من وجهه وأنّ الحق خلق من وجهه بحكم مقام المعى ء. وأنّ الخلق خلق وأنّ الحق حق فى مقام الفرق وأنّ لكل حق بلاخلق فى مقام الجمع

...المطلق وأنّ خلق بلاحق فى²⁹

Bu çıkış (hurûc) ve giriş (duhûl)³⁰'in, sulûkî yönünün yanı sıra, bilişsel yönü de vardır. Bu da, her aşamadan çıkmanın, sâlikin zâhirinde tecelli bilimlerin arttığı kadar onun bâtınından eksilmesine neden olması demektir. Sâlik son aşamaya ulaştığında, Allah bizzatihi -onun zarfiyeti kadar- onun zâhirinde belirir.

İşte o zaman, o Hakk'ın mazharı olacaktır. Bu da ancak ve ancak sâlikin bâtınında hiç bir şekilde kendine ait her hangi bir şeyin kalmamış olduğu zaman gerçekleşir.

İlk aşama olan giriş (duhûl) gerçekleştiğinde, sâli'in bâtınında -onun zâhirinde tecellinin eksilmesi kadar- tecelli artar ve bu son aşamaya kavuşuncaya dek devam eder. Dolayısıyla bu yönden de bakılırsa, Hak Teâlâ bizzatihi, sâlikin bâtınına belirir ve onun zâhirinde başka hiç bir zuhûr ve tecellinin gerçekleşmemesine neden olur. Bunun sebebi de, Hak ile kulun hiç bir zaman vücûdun kemâli noktasında bir araya gelmemeleri ve her birisinin özünde birbirinden ayrı olma olgusunun var olmasıdır.

Bunun üzerine ve bu artma ve eksilme konusuna dayanarak, kulun daima kul olduğu ve Hakk'ın da daima Hak olduğu söylenebilir. Bu olgu, tecelliyât bilimlerinin zâhirde ve bâtındaki eksilmesi ya da artmasının sebebidir. Başka bir deyişle bunun nedeni, sâlikin terkip olmasıyla birlikte unsur olmasıdır.³¹

İbn-i Arabî'nin, bu ebedi ayrılığın sebebi olan "terkip"ten kast ettiği şey, mahlûk'un zâhiri ile bâtınının birleşmesidir ve bunu; "her olgunun bir zâhiri ve bir bâtını vardır. Hatta somut âlemede görünür olmayan basit unsurlar bile mürekkeptir." şeklinde açıklamaktadır.³² Bu yüzden

28 "Onlar her sifata büründüler: ilimden kudret'e kudrettten işitmeye, işitmeden görmeye, ...kadar ve bunların hepsini ona borçluydular. Onların içinde ve batınında zâhir olan idi o. Onun sıfatlarıydı onları etkileyen. Onların sıfatları da onun sıfatlarının sayesinde ve etkisinde sağlaştı. Budur işte o âleme girmek ki orada varsa yoksa "el-abdu abdun ve'r-Rabbu Rabbun" bir kuldur bir de Rabb, Başka da hiç bir şey! (Abherü'l-Âşıkın, s. 139)

29 Kayserî, Fusûsu'l-Hikem'in Şerhi, s. 656.

30 *Futûbât*'ta (19. bâb, 167/1) ay'ın menzilleriyle tam olarak örtüşen sulûk menzillerinin bahsi geçtiği sırada, çıkış ile giriş ve gizlenmek ile belirlemek de ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

31 «... ليس للعبد فى عبوديته نهاية يصل إليها ثم يرجع رياء كما أنه ليس لربّ حدّ ينتهى إليه ثم يعود

«...عبداً فالرب ربّ الى غير نهاية والعبد عبد الى غير نهاية». *Futûbât*, 117/3.

32 İbn-i Arabî'nin terkip'ten kast ettiği felsefi anlamda değil. "Felsefi açıdan iki veya birkaç cüz'ün birleşmesine ve "tam terkip" ve "eksik terkip" olmak üzere iki çeşidi de olan bu birleşimlere terkip

zat-ı Hak'tan başka âlemdaki bütün varlıklar gerek somut gerekse soyut mürekkeptir ve onların mürekkep olması da onların özünde olan farklılıkların ana sebebidir. Dolayısıyla, terkip'in, her şeyin özüyle ilgili açıklamasıdır.

İbn-i Arabî, insan ile ay'ı özdeşirme konusundan bahsederken "müfret insan" terimini kullanmaktadır. Müfret insan, oldukça inişli çıkışlı yolun sâlikidir. Kemâle erme yolunun -tıpkı ay'ın seyri sırasında, "Kunnis Hunnis"³³ adlı gezegenin onunla beraber seyretmesi gibi- engelleri, zorlukları ve kuyuları da vardır:³⁴

"Tam da bu minval üzere, Allah -tıpkı ay (kamer)'da olduğu gibi- müfret insan için bir takım aşamalar ve menziller mukadder etmiştir.

Ay'dan başka "Kunnis Hunnis" adındaki gezegen de ay'ın seyrettiği menzillere inerek, kâinatın düzenini sağlamak için seyr halindedir ve bu seyr sırasında unsur âleminde oluşumlar ortaya çıkmaktadır.

Dolayısıyla eğer bu gezegen 4 mizaçtan oluşmuşsa ve o 4 sayısı, o gezegenin 7 taneli sayısı ile çarpılırsa, bilge ve aziz Allah'ın -bu ayette buyurduğu gibi- takdiri olan o 28 sayısı elde edilecektir. "O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı yaratandır. Her biri bir yörüngede yüzmektedirler."³⁵

Bu 28 aşamalı ilâhi yolculuğundan mütevellit olan şey, 28 harften oluşan, küfr ve iman âlemine ait 28 kelimedir."³⁶

3- İnsan, Allah, 28 Sayısı

İnsanın 4 ile 7'nin çarpı mı sonucundan oluştuğundan bahsettik. Şimdi bu gizemli ve anahtar gibi olan sayının Allah'ın özellikleriyle nasıl bağdaştığını ele alıyoruz. 7 sayısı, Zât-ı İlâhî'nin "Ummehât-i Seb'a" olarak bilinen 7 sıfatına; 4 sayısı ise, evvel, âhir, zâhir, bâtın olmak üzere "4 rûkn-i ilâhî"³⁷ olarak bilinen Hakk'ın 4 direğine bir işaret olabilir. O halde kâmil bir sayı

denir." (Ferheng-i Ulûm-i akli, Terkiib bölümü.) Ancak İbn-i Arabî bu tür somut terkipleri kast etmediği gibi, bir nesne veya kavramın "vücûd" unsuru ile birleşmesini amaçlamaktadır. Onun görüşüne göre "vücûd" her zaman mücerrettir ve herhangi bir terkipte bulunmaz. Fakat diğer nesnelere onunla terkip oluşturabilir. Bu durumda da onlar mürekkep sayılır, değil vücûd. Vücûd her zaman yalın ve münferittir. O da zât-ı Hâk'tan başkası değildir.

33 "Hâfız"ın deyimiyle;

"Ne bakıyorsun çene çukuru elmacığına, kuyu var yolda kuyu; Nereye gidiyorsun ey gönül bu aceleyle? nereye?"

34 Tebersî, "Tekvîr, 16" da şöyle der: "....."

O, "el-Cevâri" gibi "Kunnis"i "Hunnis" in sıfatı olduğunu öne sürerken, şöyle anlatmaktadır: "Hunnis; Zühâl, Müşteri, Merih, Zühre, Utarid (Merkür) olmak üzere beş yıldız mecmuasına denilmiştir." "Bel'emî", "Teberî" nin rivayetine dayanarak, "Hunnis" in, o yıldızların toplamının adı olmadığına ve o yıldız mecmuasından biri olarak onların yanında yer aldığını öne sürer. Bu beş yıldızın yanardağ yıldız mecmuası da denilmektedir. Kunnis, Hunnis' in diğer adıdır. Yani Kunnis ile Hunnis aynı yıldız veya yıldızlardır: Ferheng-i Dehhudâ, Kunnis ve Hunnis bölümü.

35 Enbiyâ 21/33.

36 « وكذلك جعل الله المنازل التي قدرها الله للإنسان المفرد وهو القمر وغيره من السيارة الخنس

الكنس تسير فيها وتنزلها لاجداد الكائنات فيكون عند هذا السير ما يتكون من الافعال في العالم العنصرى فإن هذه السيارة قد انحصرت في اربع طبابع مضروبة في ذواتها... »

37 "Huvel-evvel ve'l-âhir ve'z-zâhir ve'l-bâtın." Hadîd/3.

olan 28, Zât-ı İlâhî'nin 7'li sıfatlarının, mezkur 4 direkte ceryan etmesinin sonucu olup, böylece Allah'ın 28 isminin, bu sayıların çarpımı sonucundan hasıl olması mümkündür.

Allah'ın, 28'li vücut mertebelerini ve onların aşamaları veya menzillerini belirten 28 isminin birincisi, "el-Bedî" ve sonuncusu, "Refi'u'd-Derecât"tır.³⁸ 28'li "Esmâ-i İlâhî"nin her birisi, özel bir kat ve mertebe oluşturur. *Fusûsu'l-Hikem*'in genel yapısı da Allah'ın isimlerinin her birisinin mertebesi ve konumunu irdelemeye dayalıdır.

4- Mektûb İnsan= Kur'an ve 28 Sayısı

28 sayısı ve ardından da 14 sayısı, İbn-i Arabî'nin onlarla pek çok oran/orantı oluşturduğu şifreli ve gizemli sayılardır. Onun *Fusûsu'l-Hikem* adlı eserinin 28 bâbında zikredilen enbiya ve evliyaların isimleri sadece 14 harften ibarettir.³⁹

"Hüve'z-zâhir" ve "Hüve'l-bâtın"ın kemâlinin göstergesi olan 14 sayısı, ayrıca "Fevâtihü's-Süver" (sûrelerin ilk harfleri)'in harfleri sayısında da bulunmaktadır. Kezâ, Kur'an'ın makta harfleri (son harfleri)ni teşkil eden harflerin toplamı da 14 harftir.

28 harften oluşan Arap alfabesi de 14 Kamerî harften ve 14 Şemsî harften oluşmaktadır. Daha da önemlisi; insanın nefsiyle ilgili 14 Kamerî ve 14 Şemsî harften oluşan 28 harfin var olmasıdır.

İnsanın nefesine ait harfler somut ve etkisiz harfler olmayıp, nefs-i ilâhî gibi vücut ve mertebelerinde etkili olan harflerdir. "Amâ"⁴⁰ (hayal-i muhakkak) nın Allah'ın nefsi olan bütün varlıkların suretini topladığı gibi, insanın nefsi de harfleri toplamıştır.

Tıpkı burçların zamanlarının belirlenmesi amacıyla yıldızların feleğe inmeleri için, kat edecekleri bütün menzillerin belirlenmiş mesafelerinin, feleğin içinde toplandığı gibi.⁴¹

وكذلك تصور جميع الحقايق الخلقية منها في عماء الكون من هذا النفس^{٤٢}

Bu da, tam anlamıyla, "Halakellâhu âdem alâ sûretihi" suresinin tabiridir.

38 *Fusûsu'l-Hikem*'in bâblarındaki sıralamaya göre;

"Esmâ-i İlâhî" şunlardır: el-bedâ'î, el-Bâ'is, el-Bâtın, el-Âhir, ez-Zâhir, el-Hekim, el-Muhît, eş-Şekûr, el-Ganî, el-Mukadder, er-Rabb, el-Alîm, el-Kâhir, en-Nûr, el-Musavver, el-Muhassâ, el-Mu'in, el-Kâbiz, el-Hayy, el-Muhyî, el-Meyyit, el-Âzîz, er-Rezzâk, el-Muzill, el-Kavî, el-Latif, el-Câmî, Refi'u'd-derecât.

39 *Fusûsu'l-Hikem*'de adı geçen bütün enbiyâ ve evliyâ'nın isimleri bu 14 harften oluşmuştur: a, n, y, h, z, ş, d, z, m, h, z, l, s.

40 'Amâ (=hayal-i muhakkak) bir hadîs'ten rivayet edilmiştir. Hz. Muhammed'e, "Eyne kâne Rabbenâ kable en yahleke'l-halk" (Allah, varlıkları yaratmadan önce neredeydi?) diye sormuşlar. Hz. Muhammed, "Amâ'da (hayal-i muhakkakta) yani ne Hakk'ın ne de halkın bulunduğu bir yerde." diye cevap verir:

"Kâne fe'l-'amâ. Enne'l-'amâ mâ fevkehu hevâen ve mâ tehtehu hevâen."

Mutasavvıflar "'amâ"yı ehadiyyetin karşısında bir nokta olduğunu nitelemişler Ehadiyyet mertebesinde isimlerin ve sıfatların bütün özellikleri yok olur ve hiç bir şeyin orada zuhûr imkanı yoktur. Aynı şey "âmâ" için de geçerlidir. Dolayısıyla "'amâ" zât-ı Hakk'ın makamı ve ta kendisidir: Ferheng-i İstilâhât-ı İrfânî, 'Amâ bölümü.

41 كما جعل العماء صور الموجودات الذي هو النفس الالهي كذلك جمع حروف النفس الانساني

Futûhât, 469/2. كما جمع الفلك المنازل المقدره لتزول الدراري فيها الميمنة مقادير البروج في الفلك الاطلس.

42 Cundî, *Fusûsu'l-Hikem*'in Şerhi, s. 223

إِنَّ الْعَمَاءَ مِنْ حَيْثُ مَا هُوْنَ نَفْسُ الرَّحْمَانِ قَابِلٌ لِّصُورِ حُرُوفِ الْعَالَمِ وَكَلِمَاتِهِ هُوَ... حَامِلُ الْأَسْمَاءِ كُلِّهَا وَكَلِمَاتِ اللَّهِ مَا تَنْفَعُ ٤٣

İbn-i Arabî'nin 28 sayısının hüviyetini, önemini ve onun, vücudun çeşitli yönleri ve alemlerinde ceryan etmesinin tescillenmesi yönündeki benzerlikler ve bulunan nokteler bulması bu kadarıyla son bulmuyor. O, yazıları ve eserlerinde, Kur'an-ı Kerim'den aldığı alıntılarda ve cennet ve cehennemin katları ve aşamaları, enbiya ve evliyanın sayısı, Kadir gecesi, Fâtihatü'l-kitab, çeşitli mükafat ve azaplar, Kabe'nin tavaf edilmesi, Kabe'nin binası, cennetlik ve cehennemlik olanlar vs. gibi Kur'an-ı Kerim'le ilgili kavramlarda önemli ve çeşitli benzerliklerden bahsederek, onların hepsini, kâmil insan ve onun gelişme seyrinin gereksinimi olan zikrettiği bu gizemli ve büyümlü 28 rakamıyla ilişkilendirmektedir.

28 Sayısı ve Cehennem

"Yüce Allah'ın cehennem hakkında Kur'an'da buyurduğu gibi: "Lehâ seb'a-i ebvâb li külli bâb minhum cüz'i maksûm"⁴⁴ cehennemin 7 kapısının her birisinin azap menzilleri olarak 4 aşaması veya katı vardır. Ki İblisin de bu katlardan geçerek o 7 kapıya girdiği söylenir. Cehennemin her kapısının 4'lü aşama rakamı olan 4, cehennemin kapılarının sayısını belirten 7 rakamı ile çarpıldığında, 28 menzil hasıl olur."⁴⁵

28 Sayısı, Cehennem ve Cennet Ehilleri ve Onların Mertebeleri

"Yüce Allah, cehennem ateşini 28 tabakadan, cehennemin alt katlarını da yukarıdan aşağıya kadar toplam 100 "dereke" (alt tabaka)'den oluşturmuştur. Bahtiyarların girdikleri cennetin⁴⁶ mertebeleri ve aşamalarının sayısı da aynı şekildedir. Cehennemin aşamalarının her birisinde 28 menzil bulunur. Eğer bu 28 rakam yukarıda zikredilen 100 rakamında çarpılırsa, hasılı, 2800 menzil olacak ki bu da ay'ın menzilleri ve aynı zamanda cehennemin tabakalarının sayısı olan 28'e tekabül eder.

Cehennem ehli olanlar 4 taifeden ibarettir: Kafirler, müşrikler, zalimler, münafıklar. Her taife için 700 çeşit azap öngörülmüştür. Dolayısıyla 2800 çeşit azap vardır.

Cennet ehli için de durum aynıdır ve ⁴⁷ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ bu sözün tabiri olarak, aynı sayıda onlar için mükafat ve rahatlık vardır. Yani her cennetlik taife için de 700 çeşit mükafat vardır. Cennet ehli olanlar da 4 taifeden ibarettir: Resûller, enbiyâ, evliyâ, müminler. Bu 4 taife ile onların yolunu izleyenler için de amellerinin karşılığı olarak⁴⁸ Allah tarafından 700 çeşit nimet ve mükafat öngörülmüştür.⁴⁹

43 *Futûbât*, 400/2.

44 Hacer/44.

45 « ثم قال الله في جهنم لها سبعة ابواب لكل باب منهم جزء مقسوم فيه اربع مراتب لهم ... فذا

ضربت الاربعة التي دخل عليهم منها ابليس في السبعة الابواب كان الخارج ثمانية وعشرين منزلاً...» Nessû'n-nusûs, s. 335.

46 Dereke ve derekât, aşağıya giden basamaklardır. Meretebe ve merâtib onun karşısı, yani yukarıya giden basamaklar ve katlardır.

47 "...yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir..." Bakara, 2/261.

48 « فجعل منازل النار ثمانية وعشرين منزلاً و جهنم كلها... ولكل طائفة من الاربع سبعمأة نوع من

العذاب وهم اربع طوائف فالمجموع ثمان وعشرون مائة نوع من العذاب...»

49 *Futûbât*, 302/1.

28 Sayısı, Kabe ve Tavaf

İbn-i Arabi, Kabe'nin 4 direği etrafında 7 kere "şavt-ı tavaf" ve bunun, insanın vücudu ve yaratılışı ile gönül sulûkunun menzilleri arasındaki ilişki hakkında şöyle der: "Beytü'l-Harâm" duvarının irtifası 27 zirâ'dır. Kabe'nin üstündeki taş duvarı da 27 kerpiçten oluşmuştur. Her zira', ilâhi konuların göstergesidir. Bu da sadece keşif ve şuhûd ehline idrak edilebilir. Bu ölçüler, gönlün menzilleri ve imanın parlayan gezegenlerinin temsilidir. Onlar, gökteki gezegenler gibi bu menzillerin etrafında dönerek, bütün ayrıntıları ve incelikleri ile tabiat ve unsur aleminde gerçekleşen olayların ve oluşumların tam olarak benzerlerini⁵⁰ insanın nefsinde ortaya çıkarırlar."⁵¹

Bu bağlamda en kafa karıştırıcı ve eleştirilere yol açan konulardan biri, ay ve kâmil insan arasındaki benzerlikleri, Kabe ve onun taş duvarlarının katmanları ile ilişkilendirerek İbn-i Arabi'nin ortaya koyduğu Hâtemiyyet iddiasıyla bağdaştırmaktır. Şöyle ki; Kabe duvarının yüksekliği aslında 27 zira'dır. Yani gizemli sayı 28'den bir rakam eksiktir. Bu noktada İbn-i Arabi kendini o duvarın kerpiçleri arasında iki kerpiç olarak nitelemiştir. Bu kerpiçlerden biri altından yapılmış ve üst sırada yer almıştır. Kabe duvarının üst sırası da, sâdika rüyalandaki mukadder ve muhayyel olanların temsilidir. İkincisi gümüşten yapılmış ve son sırada yer almıştır. Bu muhasebe ile 28 sayısı hasıl olur.⁵² Dolayısıyla, "Fusûsu'l-Hikem"ın bâblarında adı geçen peygamberlerin her birisinin, Kabe duvarının kerpiçlerinden birinin hükmünde olduğunu söylemek mümkündür. Aslında, Kabe duvarının irtifası net olarak Fusûs'taki enbiyanın sayısı 27 gibi, 27 kerpiçtir. Eksik olan 28. kerpiç de Kabe'nin üstündeki taş duvarında bulunan ve Hâtemü'l-evliyâ, İbn-i Arabi'ye ait olan kerpiçtir. Bu mesele de onun hakkında pek çok tartışmaya yol açmış ve en çok tartışılan konulardan olmuştur.

İbn-i Arabi 4 çarpı 7 ve bunun sonucu olan ayın 28 menziliyle de denk olan 28 rakamını; mahlûk insan (vücut) ve mektup insan (Kur'an)'ın yanı sıra; mebsût insan (mekanlarda, zamanlarda, rükünlerde, unsurlarda v.s.de bulunan insan), manalar ve kavramlar alemine ait olanlar gibi pek çok oluşum ve olguyla ilişkilendirmektedir. O, bu ilişkiler, bağlantılar, tenasüpler ve benzerliklerden, *Futûhât* adındaki eserinde yer yer bahsetmiştir.

5- Ay, Kâmil İnsan, 28'li İnsan Nefsi ve Allah'ın Nefsine Ait Harfler, Merâtibu'l-Vücûd

50 «ارتفاع البت سبعة وعشرون ذراعاً وذراع التحجير الأعلى فهو ثمانية وعشرون ذراعاً... في»

«... هذه المقادير نظير منازل القلب التي

51 *Futûhât*, 666/1

52 Her kerpiç, bir zer'dir. Gümüşten olan 27. kerpiç ve mukadder adlı olan 28. kerpiçin her ikisi de İbn-i Arabi'nin kendisinin makamıdır. O, bu makamı sâdika bir rüyada gördüğünü söylemiştir: *Futûhât*, 318-319/1, 65. bâb; *Fusûsu'l-Hikem*, 1. fes: Kelime-i şey'. Onun vurguladığına göre; böyle bir rüyayı hâtemü'l-evliyâ'dan başka kimse göremez. Onun, hâtemü'l-evliyâ'dan kast ettiği kişi kendisidir. Bu da *Fusûsu'l-Hikem*'in 28 fes/bâb olduğuna ve yazılmamış 28. fes'in varlığına dair sağlam nedenlerden biridir. Böylece *Fusûsu'l-Hikem*'in son noktası; hâtemü'l-evliyâ yani İbn-i Arabi'nin kendisidir. Bir hadis'te şöyle bir rivayet geçmiştir: Allah, 30 kişi (başka bir hadiste de 27 kişi) nin karşısına, şeytan evliyalardan olan deccâller çıkarır. Bu deccâller, en yüce ışık saçan hakikatlerin karşısındaki en saşgıda olan karanlıkların gölgesidir. Daha sonra, Hz. İsa Mesih (a.s)'in öldürdüğü "Mesh" adlı büyük deccâl, büyük hâtemü'l-evliyâ, *Fusûsu'l-Hikem*'in sahibi, İbn-i Arabi'nin karşısında dikilir.

İnsan nefesine ait 28'li harflerden; dilin yapıları, sözcükler, ibareler, terkipler ve cümleler oluşuyor. Cümleler yoluyla da beşerin fikirleri/düşünceleri ortaya çıkıyor.

Allah nefesine ait 28'li harfler ise, "hurûf-ı âliyât" denilen isimlerin batınına ve onların hüviyetinin özündeki sıfatlara, başka bir deyişle zat-ı Hakk'ın yeganelik makamına denilmektedir.⁵³

Dolayısıyla, nefsu'l-insan ile nefsu'r-Rahman'ı bağdaştırmak, aslında insanın nefsini, hurûf-ı âliyât denilen Allah'ın yeganelik mertebesiyle ve başka bir ifadeyle "Esmâ'ullah"la bağdaştırmaktır.

Molla Câmi, bu ilişkiyi şöyle açıklamaktadır: "Nefs-i Rahmânî, nefsu'l-insan'a benzerliğinden dolayı, ruhanî ve cismanî âlemlerine ait bütün heyulalardan ibarettir. Çünkü insan nefsi, batından zahire doğru çıkan bir havadır. Bu havanın, gırtlak kaslarına değdiğinde ses ortaya çıkar. Daha sonra, gırtlakla dişlerin ve diş etlerinin kesiştiği neticesinde harfler belirir. Harflerin birleşmesinden de kelimeler hasil olur."⁵⁴

Bu, mecalde, *Fusûs*'da bahsedilen 28'li Esmâ-i İlâhînin nefsu'l-insan'a ait 28'li harfler ve ay'ın 28'li menzilleri ile, bunların hepsinin de merâtibü'l-vücûd ile bağdaştırmaya yönelme imkanı olmadığından ötürü, burada konunun ayrıntılarının aydınlanması ve örnek vermek adına sadece birinci mertebeyi ele almakla yetiniyoruz.⁵⁵

Aşağıdaki çizelge, *Fusûsul-Hikem*'de zikredilen merâtibü'l-vücûd'un birinci mertebesini özet olarak göstermektedir.

Birinci meretebe- el-Bedî- Kalem-i a'lâ- Hikmet-i İlâhiyye- insan- Hamel burcu adındaki birinci burçta yer alan "Nath" denilen felek menzili- hemze harfi.

Çizelgenin açıklaması:

Varoluş mertebelerinin başlangıcı, "el-Bedî" adlı ilahiyet aşamasıdır. Onun felek alemindeki muadili, güneşin Hamel burcuna dahil olmasıdır.

Bunun nefsu'l-insan'daki karşılığı, hemze harfidir. Zira, söyleyiş mahrecinden eda edilen ilk harftir ve tüm harfler, onun şeklinin değişmesinden türetilir. Harfler de kelimelerin ortaya çıkmasına vesile olur. Tıpkı güneşin, menzillerinde seyr ettiği sırada, düzenle ve tekrarlar mevsimlerin ortaya çıkmasını sağladığı gibi. Bilindiği üzere tüm varlıkların bekası ve idame etmesi güneşin sürekli ve düzenli bir şekilde dönmesine ve akabinden de mevsimlerin oluşmasına bağlıdır. Aynı mantık harfler için de geçerlidir ve kelimelerin bekası, harflere bağlı olmaktadır. Yine aynı mantıktan yola çıkarak 28 aşamada bulunan Esmâ-i İlâhî'nin arasında yer alan Allah'ın "el-Bedî" ismi, bütün kainat ve varlıkları yaratan bir isim mahiyetindedir.⁵⁶

53 *et-Tê'vilât*, s. 293

54 Harezmi, *Fusûsul-Hikem'in Şerhi*, 392/1

55 Bütün menziller ve mertebelerin listesini görmek için bk. Kilidhâ-yı fehm-i *Fusûsul-Hikem*, s. 118.

56 «... الاسم البديع وتوجهه على ايجاد العقل والعقول وهو القلم الاعلى ومن الحروف على ...»
الهمزة وتفصيل الهمزة ومن المنازل على الشرطين

Futûhât, 397/2.

İbn-i Arabî birçok yerde, nefsü'l-insan harfleri ile nefsü'r-Rahman harflerini bağdaştırıp, bunların da semâvî menzillerle olan ilişkisini vurgulamaktadır. "Semâ menzillerindeki taksimler, felekü'l-burûc"taki taksimlerle eşittir.

Hak Teâlâ o menzilleri, 28 menzil olarak, yani nefs-i Rahmânî harfleri sayısında tayin etmiştir. Kimilere göre; bu 28'li⁵⁷ harfler, burçlar feleğinden kaynaklanmıştır. Başka bir deyişle, kimileri nefisle ilgili harflerin, felek menzillerinden kaynaklandığını ve onların sayısının, nefis harflerinin 28'li olmasının nedeni olduğunu zannediyorlar. Oysa biz aksini düşünüyoruz ve felek menzillerinin sayısının, nefis harflerinden kaynaklandığı ve felek menzillerinin her birisinin sayısı feleğin mucidi ve mucibesi olan nefis harflerinin, birinden alındığı görüşünde durmaktayız.⁵⁸

6- Ay, Merâtibu'l-Vücûd, Enbiyâ ve Kâmil İnsanların Tarihsel ve Kademeli Belirmeleri

Ay'ın 28'li menzilleri, İbn-i Arabî'nin "merâtibu'l-vücûd" adlı büyük çizelgesinde de gözlenmektedir. Onun görüşüne göre; "Ay'ın kâmil insanla eşleştiğini ve kâmil insanın da vücûd mertebelerinin ana mihreri olduğunu kabul edersek, o halde ay ile vücûd mertebeleri arasında manidar bir ilişki olmalıdır. Bu ilişki ne olursa olsun, ay ile güneş arasındaki ilişki cinsinden ve aynı oranlarda olmalıdır.

Zira insan, Rahman şeklinde yaratılmıştır ve birinin resmi başkasına yansır. *Fusûsu'l-Hikem*'de adı geçen enbiyanın herbirisi, merâtibu'l-vücûd'un bir mertebesinin ruhudur. Bu yüzden merâtibu'l-vücûd'un somut suretlerinin her birisi için, insan hayatının tarihinde bir misal ve örnek bulunmaktadır. O da yeryüzünde ortaya çıkmış olan Allah'ın kâmil insanları, enbiyâ ve evliyâdır aslında.

Şu anlamda ki;

İlâhî vücûdun mertebelerinden her birisinin; insanın yeryüzündeki hayatının tarihi boyunca özel bir zaman kesiti vardır. İnsana özgü bu zaman kesiti; yaşadığı zaman itibarıyla bu kesitle tam olarak denk olan bir peygamberin ya da bir kutb'un zatında ve özündeki vücûdunun her aşamasının *'Fusûsu'l-Hikem*'deki bir bâb ile bağdaşmaktadır. O nebî ya da kutb, bulunduğu vücûd mertebesine göre, o has zamanın "kelimetü'l-hikmet" veya "kelimetullah"ı olarak bilinir. « فیه من العالم کفص الخاتم من الخاتم »⁵⁹

Allah'ın isminin mazharı olarak tabir edilen bu "Kelimetullah"ların her birisi, kendine özgü bir manaya ve "Esmâü'l-hüsnaü'l-ilâhî"den birine mensup edilen hikmete sahiptir. Dolayısıyla o kelimetullah veya kâmil insan olan nebî'nin ismi, tam olarak Allah'ın ismiyle denktir. Aynı şekilde yörüngesinin, o insanın mihreri hizasında olduğu vücûdun özel bir mertebesiyle de bağdaşır.

⁵⁷ Sayma makyası, Arap harfleridir.

⁵⁸ *Futûbât*, 198/2.

⁵⁹ İnsan, âlem'e karşı; 28. fes'in, hâtemü'l-evliyâ'ya karşı durumu gibidir. Bu fes/bâb İbn-i Arabî'nin, hazine mülkünü onunla bitirdiği bir nakşın ya da bir alâmetin olduğu yerdir. Hârezmî, *Fusûsu'l-Hikem'in Şerhi*, s. 111

Yüce Allah, varlık âleminde 28 genel tecellisi vardır. Bunların her birisi, kendine özgü bir ilahi isme, kâmil insanın bir göstergesine ve belli bir vücûd mertebesine sahiptir. Bu yüzden İbn-i Arabî, "İbâdeleh"⁶⁰ adlı kitabında her kâmil insan veya peygambere, ekmel bir insana delalet eden "Abdullah" lakabını vermektedir. O, ayrıca bu enbiyâ'nın her birisini belli bir ilahi isimle bağdaştırmış ve ardından Kur'an-ı Kerim'den onların (O kelimetü'l-hikmetlerin) her birisinin veya mensup oldukları ilahi ismin makamı hakkında indirilmiş ayetleri zikretmiştir.

Böylece, mertebelerin ve menzillerin 28'li olması konusu, özel bir ehemmiyete ulaşır. Nitekim İbn-i Arabî 28 sayısının temelini Arş'ta olduğunu öne sürmektedir.

7- Ay, Kâmil İnsan, 12'li Burçlar

Ay'ın 28 menzili var ve ayrıca 12 burçta belirir. Dolayısıyla, 12 sayısı da 28 ve 14'ün yanısıra, ay ile insan arasındaki ilişkide gizemli ve anahtarsal sayılara eklenmiş olur. Bu sayı ile ilgili bahisler uzun ve mufassaldır. Aşağıda sadece birkaç örneğe değiniyoruz: İbn-i Arabî, Hekîm Muhammed Tirmizi'nin;⁶¹ Ay'ın 12 burcu ile kâmil insan (Allah'ın gönderdiği enbiyâ) arasındaki ilişkinin ne olduğu sorusuna cevaben, nitelikli bir orantıya işaret eder. O,

« ليتمنين اثنا عشر نبياً أن يكونوا من أمتي » enbiyâ ile ilgili bu rivayetin açıklamasında şöyle der: "Bu 12 peygamberin hepsi aynı gecede doğmuş ve ömürleri boyunca, ölüm anına kadar oruç tutmuşlardır. Onlar, Hz. Muhammed'in ümmetinden olma ümidiyle ömür boyunca bir gün bile iftar yapmamışlar. Yüce Allah onları Muhammed'in ümmetinden sayıp, sayılarının menâzilü'l-burûc'taki semavî burçların sayısı olan 12 olmasına karar vermiştir. Bu yüzden o 12 burcun her birisi, o 12 peygamberin birisinin talihidir."⁶²

Ay ile kâmil insanın arasındaki ilişkiyi tam olarak açıklamak için, ay'ın 28 menzili ile onun 12 burcunun arasındaki ilişkiyi incelemek gerekir. Ay'ın 28'li menzilleri, 12 burcun üzerinde bölüştürülmüştür.⁶³

60 Böylece, "İbâdeleh", *Fususü'l-Hikem*'in düzleminde ya da onun başka bir versiyonu sayılabilir.

61 Hekîm Muhammed Tirmizi'nin çeşitli meselelerde ortaya koyduğu 157 soru vardır. İbn-i Arabî, onun vefatından yıllar geçtikten sonra bu soruları cevaplamıştır: Celâl Âştîyânî, *Mukaddime-i Misbâhu'l-Hidâye*.

62 « وجعلهم الله اثنا عشر نبياً كما جعل الفلك الاقصى اثني عشر برجاً كل برج منها في طالع نبى من (ص) هؤلاء الاثني عشر لتكون جميع المراتب تتمنى أن تكون من أمة محمد (...). » *Futûhât*, 133/13.

63 Hâce Nasîreddîn-i Tûsî, iki beyitte, 12 burcun adını sırayla vermiştir:

"Hamel ve Sûr, sonra Cevzâ
Seretân ve Esed bir de Azrâ
Akrep ve Kavs'ı bil Mîzân'dan sonra
Cudey ve Delv'dir hem de Hût onun ardından

Bu 12 burç: su, toprak, rüzgar, ateş burçları olmak üzere 4 gruba ayrılmıştır. Bazı kaynaklarda soğuk, sıcak, ıslak, kuru burçlar adıyla da anılmıştır. Latince karşılığı, "Pyrges" olan burç; astroloji literatüründe "Mintikatü'l-Burûc"ta yer alan, felekî suretler olarak bilinen ve 30 bölüm/menzilden oluşan bir "Kavs"a denilir. Bu kavs, çevre ölçüsünün 360 derece olduğu o büyük bir daire şeklinde olan mintıkanın, 12'de biridir: Ferheng-i İstîlâhât-ı Nücümü, Burc bölümü. İbn-i Arabî'nin, 28 menzille ilgili ve her iki menzilin +1/3'inin bir burç oluşturduğu hakkındaki söyledikleri, astroloji kaynaklarda bulunmaktadır.

Her burç, 2 menzil + diğer menzilin 1/3'idir. Böylece 28 menzil, 12 burcun arasında eşit bir şekilde bölüştürülür. Dolayısıyla kâmil insanların herbirisi, 2 + 1/3 burca sahiptirler.

İbn-i Arabi bu bahisle ilgili açıklamalarında alemin zıtlar alemin olduğuna da dikkat çeker. O'na göre; varlık alemin; artılar, eksiler, kemal ve noksan alemidir.⁶⁴ Çünkü itidale doğru bir yol yoktur. Onun mantığının temeli, varoluş, vücut ve hilkate dayalıdır. Var olmanın özünde hem noksan hem de kemal vardır. Bunlar zıt olduklarından ötürü, mutedil ve orta halli bir şekilde yan yana duramazlar.

Neticede insanın yaratılışında 12 burçla eşit olan 12 kabiliyet ve istidada yer verilmiştir. Bu kabiliyetler kavramların ve niteliklerin benimsenmesinin zeminini oluşturur. Ancak bu doğrultuda sadece kâmil insanlar bütün kabiliyetlerini tam olarak ortaya çıkarabilirler. Bu 12 burç konusu, kutblar için de geçerlidir.

Futûhât'ın 463. bâbı, 12 kutbla⁶⁵ ilgili açıklamalara tahsis edilmiştir. Bu 12 kutb, Hz. Muhammed'in ümmeti zümresinde sayılır. İbn-i Arabi onların hakkında açıkça şöyle söylemektedir. "Bu kutbların her biri peygamberlik rütbesindedir. Onların her birisinin, konumları ve rütbeleriyle tam olarak uygun olan belli başlı burçları vardır.

12'li Kamerî ayların (Zilkade, Zilhicce,gibi) da birbirine karşı belli manevi dereceleri vardır ve her birisinin, mensup oldukları kâmil insanların her birisine bağlı olarak, biri diğerine göre daha ulu ya da daha alçaktır. Nitekim bu ayette olduğu gibi: "Ve fi'l-enbiyâ mine'z-zamân erbaa-i harem: Hûd, Sâlih, Şuayb ve Muhammed (as) ve aynehâ mine'z-zamân, Zilkade, Zilhicce, el-Muharrem ve Receb...."⁶⁶

İlgili kâmil insanın zaman ölçütü olan bu ayların arasında, Ramazan ayı en önemlisidir.⁶⁷ İbn-i Arabi tereddüt etmeden Ramazan'ı onların arasında en üstün olanı olarak belirttikten sonra ardından önem sırasına göre, Rebiülevvel, Recep, Şaban, Zilhicce, Şevvâl, Zilkade ve Muharrem'in adlarını verir. O, ayların hiyerarşik düzenine ve onların birbirine karşı üstünlüğü konusunda bu kadarına işrafı olduğunu belirtirken, sonraki aylar (Safer, Rebiülâhir, Cemadiülulâ, Cemadiülâhir) hakkında herhangi bir açıklamada bulunmuyor.⁶⁸

İbn-i Arabi ayrıca, zaman ile güneş ve oruçlu ile ay arasında da benzer tenasüpler ortaya koymaktadır:

كان الدهر كمثل الشمس في ظهورها في القمر وكان القمر كالانسان الصائم وكان نور القمر كالصوم المضاف الى الانسان إذ كان هو محل و هو مجلى الدهر تعالى فهو صوم الحق في صورة الخلق

64 Artılar, eksiler, kemal ve noksan'dan maksat; iki tam burç + diğer burcun eksik sayılan 1/3'idir.

65 Kutbların kim oldukları, onların çeşitleri ve onların peygamberlik mertebesine ulaşabilecek rütbe-leri ile ilgili önemli kaynaklardan biri, "Faslu'l-Hitâb" adındaki kitabın sekizinci bâbıdır. Bu bâbta; kutbların (özellikle peygamberlik mertebesinde olan ve "Aktâbu'l-Muhammedi" denilen kutbların) hasletleri ve özelliklerinin ele alındığı "Menâzilu'l-Aktâb" başlıklı bir fasl vardır.

66 *Futûhât*, 138/1.

67 Bu görüşün temeli, "şehru Ramazân ellezi...." ayetine dayandırılır.

68 *Futûhât*, 174/2.

8- Ay'ın 12'li Burçları, Esmâü'l-Hüsnâ ve Merâtibü'l-Vücûd

Daha önce, Esmâü'l-Hüsnâ ve merâtibu'l-vücûd ile 28 sayısı arasındaki ilişki incelendi. Bu bölümde onların 12 sayısı ile olan ilişkisini ele alıyoruz.

Fusûsu'l-Hikem'de bahsi geçen "merâtibu'l-vücûd"u daha iyi idrak etmek için öncelikle; her bâbın mihverî olan ve o bâbda vücud mertebesini belirten ilâhî isim ile merâtibu'l-vücûd kapsamında ayrıntılı bir şekilde bahsedildiği *Futûbhât*'ta yer alan semavî menziller, suretler ve burçlar arasındaki oranlar ve orantılara dikkat etmek gerekir.

Aşağıdaki tabloda *Fusûsu'l-Hikem*'in, merâtibu'l-vücûd'la ilgili olan ilk üç bâbı ve son iki bâbı, hem de onların arasındaki tenasüpler özetçe gösterilmiştir:

Birinci fes/bâb- el-bedî- kalem-i a'lâ- hikmet-i ilâhiyye- insanoğlu- birinci burç olan "Hamel"de yer alan "Nath"⁶⁹ menzili/felekî menzil

İkinci fes/bâb- el-bâ'is- levh-i mahfûz- hikmet-i nefsiyye- birinci burç olan "Hamel"de yer alan "Betin"⁷⁰ menzili

Üçüncü fes/bâb- el-bâtın- et-tabî'a- hikmet-i subbuhiyye (sübhânî, rabbânî)- Nûh- "Hamel" burcunun üçte biri+ "Sûr" burcunun üçte ikisinde yer alan "Süreyyâ" menzili

Yirmi yedinci fes/bâb- el-Câmî'- insan- hikmet-i ferdiyye- Muhammed (sa)- onikinci burç olan "Hût"ta yer alan "Muahhar" menzili/felekî menzil

Yirmi sekizinci fes/bâb- refiü'd-derecât- ta'yinü'l-merâtib- hikmet-i hatmiyye- hâtem/hâtemü'l- Muhammedî- onikinci burç olan "Hût"ta yer alan "Reşâ" menzili/felekî menzil

"Bâbu'l-ebvâb" adındaki özgün bir bâb olmayan yirmi sekizinci ve son fes/bâb, *Fusûsu'l-Hikem*'de bulunan bütün konuların toplamı ve özetidir. Bu bâbda ism-i ilâhî vâsiu'l-kâmil refiü'd-derecât zu'l-arş (yüce mertebeli, kemalin vus'atı olan arş'ın sahibi Allah'ın ismi) bulunmakla birlikte hikmet kelimesi, "Hâtemü'l-Muhammedî"dir. Bu bâbın vücud mertebesi, tayinü'l-merâtibtir. İbn-i Arabî, kâmil insanın mazharlarını belirtmek üzere *Fusûsu'l-Hikem*'in bâblarında geçen ilâhî enbiyâ ile burçlar arasındaki ilişkiyi ve münasebeti şöyle ifade etmektedir:

"Yüce Allah, burçlar semâsının hakimiyetinde olduğu alemde, onların bu alemleri etkilemelerini istediği için, insanın hilkati ve yaratılışında 12 kabiliyet ve istidada yer vermiştir. Bu kabiliyetler, pek çok kavramın ve niteliğin benimsenmesinin zeminini oluşturur. Ancak bu doğrultuda sadece kâmil insanlar bütün kabiliyetlerini tam olarak ortaya çıkarabilirler.⁷¹

69 "Hamel" burcunun boynuzunda yer alan "Nath"ın diğer ismi, Şarteyndir: *Futûbhât*, "Nath" bölümü.

70 "Betin", "Hamel" burcunun ayağında, ya da karnında veya kuyruğunda yer alan iki yıldız denir. "Zemaşeri" ona "Betnu'l-Hamel", "Ebü Reyhân" ise, karıncık anlamına gelen "şikemek" adını vermiştir. "Hâkânî" de şiirlerinde "dunbe-i hamel" (Hamelin kuyruğu)den söz ettiğinde, galiba "Betin"i kast etmektedir: *Futûbhât*, Betin bölümü.

71 « لما قضى الله أن يكون لهذه البروج أثر في العالم الذي تحت حيطه سماء هذه البروج جعل الله » *Futûbhât*, 298/3. « في نشأة هذا الانسان اثني عشر قابلاً يقبل بها هذه الآثار فيظهر الانسان الكامل بها .»

9- İnsan Fizyolojisi ve 28 Sayısı

Ay ve 28'li menzilleri ile onun kâmil insanla özdeşleştirilmesi arasındaki ilişkisi, o insanın sadece sulûkî, bilişsel ve vücûd mertebeleri yönü ile kısıtlı değildir. Eğer Ay'ın kütlesi insanın cismine benzetilirse, ay'ın menzillerinin, insan cisminin yapısı ve terkibi ile bağdaştığı anlaşılacak ve 28 rakamının, insanın bütün zâhiri ve bâtinî özelliklerinde fark edilecektir. Örneğin: insanın omurga kemiklerinin sayısı 28'dir ki bunların 14 tanesi yukarıdaki dikey kısımda ve diğer 14 tanesi de aşağıdaki dikey kısımda yer almıştır. İnsanın vücudundaki dikey omurga sütununda söz konusu olan 14 sayısı, ayrıca çoğu kara ve deniz hayvanlarının, hatta haşereler ve böceklerin bile kuyruğunda vardır.

El ve ayak parmaklarındaki eklemlerin sayısı ise her el ve ayakta 14 tanedir. Dişlerin sayısı da 14 diş yukarıda ve 14 diş aşağıda olmak üzere toplamda 28 taneden ibarettir.

Sonuç

Bu metinde ay ve kâmil insan bağlamında ele alınan konulardan aşağıdaki sonuçlara varılır:

- a. *Fusûsu'l-Hikem*'de vücud mertebeleri bağlamında olan bâbların herbirisi, 28'li Esmâ-i İlâhî'den birinin eksenindedir. Başka bir deyişle, Allah'ın isimleri, vücud mertebelerinin dayanağıdır. Ve o isimlerin sayesinde bu mertebeler gelişir.
- b. Allah'ın 28'li isimleri ile, bu isimlerin, üzerinde hakim ve etkili olduğu vücud mertebeleri arasında oldukça sağlam bir düzen kuruludur. (*Futûhât*'ın 198. bâbındaki fasıllarda bu konudan ayrıntılı bir şekilde bahsedilmiştir.)
- c. 28'li vücûd mertebelerinin gelişmesinin gereksinimi; "Esmâ-i İlâhî" aleminin, semâvî mahluk alemi ile bağdaşması için, vücud mertebelerinin her bir mertebesi için 28'li semavî menzillerden birinin öngörülmesidir.
- d. Dolayısıyla, *Fusûsu'l-Hikem*'in her bâbı yani vücud aşamalarının her aşaması için, ateş, toprak, hava, su olmak üzere anasır-ı erbaa yönü olan bir felekî menzilin yer aldığı bir burç öngörülmalıdır. Ayrıca, her bâb veya vücud mertebesi için belli bir felekî döngü ve her mertebe için de burçlar ve kamerî ayların dengi olan şemsî aylardan belli bir ay'ın da belirlenmesi gerekir.
- e. Üstelik, "Nefsü'r-Rahmân"ın "nefsü'l-insân"la denk olması için, 28'li "merâtibü'l-vücûd"un her bir mertebesinin karşılığı olarak, 28'li harflerden bir harfin olması gerekir.⁷²

İnsan nefsinden 28 harf çıkmıştır. Bu da mezkur 28 menzilden mütevellit Allah nefsi ile denktir. İbn-i Arabî, vücud'u harfler ve kelimelerin dışında görmediği gibi, ona, "Kur'an-ı Kebîr" adını vermektedir: "el-Vücûd küllehu hurûf u kelimât u suver u âyât fehüve Kur'ânü'l-Kebîr."⁷³

⁷² *Futûhât*, 198/2, s. 440.

⁷³ *Futûhât*, 167/4.

f. Hem *Fusûsu'l-Hikem*'de hem de *Futûhât-i Mekkiyye*'de somut isimler hem de sıfatlar ve eylemler konumunda olan isimlerin hepsi "Esmâullah" başlığı altında 28'li bir biçimde sınıflandırılmıştır.

g. Bu incelemenin önemli getirilerinden biri de, aslında yazılmamış ve özgün bir bâb olmayan 28. bâba dikkat çekmesidir. Şöyle ki; eğer insan nefisinden 28 harf çıkmışsa ve o da 28 menzilden kaynaklanmış olan Allah nefsiyle eşitse, o halde *Fusûsu'l-Hikem*'de vücut aşamaları 27 bâbda değil, 28 bâbda düzenlenmiş olmalıydı. Bu son bâb, İbn-i Arabî'nin "Hâtem-i evliyâ-yı Muhammedî" olarak addettiği kendisine tahsis edilmiştir. Bu önemli konu, onun *Futûhât-i Mekkiyye* adlı eserinin 198 bâbında⁷⁴ aynen yansıtılmış ve bu iddia hakkında herhangi bir şüpheye yer bırakmamıştır. Burada dikkate alınması gereken nokta, *Futûhât*'ın mezkur 198. bâbında bahsi geçen "merâtibu'l-vücûd"un genel yapısının, *Fusûsu'l-Hikem*'deki bâblarla denk olmasıdır.⁷⁵

Fusûsu'l-Hikem'in meşhur şârihlerinden olan Cundî, 28 sayısı ile İbn-i Arabî'nin hatemiyeti ve onun meşhur bir rüyası arasındaki ilişkiye işaret ederek şöyle der: "

من الدلائل على الختمية ما روينا من مشهده الغيبي القلبي الذي رأه بقرطبة من تنزل ارواح السيارات و ارواح منازل القمروهي ثمانية و عشرون على عدد الحروف و ارواحها أيضاً فإتت تنزلت في صور الجوارى الحسان النورانيات و باشرهن و أقتضهن جميعاً وهذا المشهد لا يراه الا أكمل ورثة محمد (ص) في الختمية الخصوصية المذكورة⁷⁶

Kaynakça

Kur'ân-ı Kerîm

İnsan-ı Kâmil, Azizeddin Nesefî, Marijan Mule, Enstitü İran ve Fransa Yay., Tahran. H.ş. 1350.

Bostân, Muslihiddin Sa'di-yi Şîrâzî, açıklamalar: Gulâm Hüseyin Yûsufi, Harezmi yay., Tahran, H.ş. 1381.

et-Tevîlât, Abdürrezzâk Kâşânî, İbn-i Arabî'nin tefsiri, Dâru'l-İhyâu'l-Terâsu'l-Arabî yay., Beyrut, H. k. 1422.

Divân, Şemseddin Muhammed Hâfız-ı Şîrâzî, açıklamalar: Muhammed Kazvîni, Peyâm-i Mihrâb yay., Tahran, H. ş. 1378.

74 Ulu Şeyh, İbn-i Arabî'nin düşüncelerini ihtiva eden en kapsamlı kitap, onun "Fuhûhât-i Mekkiyye" adlı eseridir. Bu kitabın 198. bâbı, Şeyh'in ifadesine göre, *Fusûsu'l-Hikem*'in kaleme alındığı tarih (H. 627) ile eş zamanlı olarak ele alınmıştır. Adı geçen bâb, 50 fasıldan oluşmuştur. Bu 50 faslın, 11'den 37'ye kadarı, içerik ve yapı itibarıyla *Fusûsu'l-Hikem*'in 27. bâbı ile tam olarak bağdaşmaktadır.

75 *Fusûsu'l-Hikem* görünüşte 27 bâbdan oluşmuştur. Fakat bu kitabın şârihlerinin bazısı, bu kitapta 28. gizli bir b'abın varlığına işaret etmişler. *Futûhât-i Mekkiyye*'nin 198. bâbı; Şeyh'in diğer bazı risaleleri ve yazıları; ayrıca dolaylı işaretler şeklinde olsa da, "Yehûdû", "İsevî" ve "Muhammedî" başlıklı *Fusûsu'l-Hikem*'deki bâblar, bu yazılmamış bâbın, *Fusûs*'un genel yapısındaki gereksinimi ve tamamlayıcı rolünü vurgulamaktadır. Bu yazılmamış son bâbın gereksinimi, onun hikmet kelimesinin, (kelime-tü'l-kelâm ve hikmetü'l-hikem) tüm vücut mertebeleri ve ilâhî hazretlerinden ibaret olduğuna dikkat ettiğimiz zaman belli olur. O kelime de aslında "Hâtemü'l-evliyâ-yı Muhammedî" olan Şeyh-i Ekber'den başkası değildir. Dolayısıyla, bu son bâbın ve mezkur rütbenin ayrıntılarına dikkat etmek, oldukça önem taşımaktadır.

76 Cundî, *Fusûsu'l-Hikem'in Şerhi*, s. 250

- Rubâiyyât*, Ömer Hayyam-i Nişâbûrî, Tendîs yay., Tahran, H. ş. 1389.
- Risâletü't-Terâcim (Resâil-i İbn-i Arabî)*, Muhyiddin b. Arabî, açıklamalar: Muhammed Abdulkerim-i Nemrî, Dâru'l-Kütübü'l-İliyye yay., Beyrut, M. 2001.
- Risâle-i İbâdeleh (Resâil-i İbn-i Arabî)*, Muhyiddin bin Arabî, açıklamalar: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye yay., Beyrut, M. 2001.
- Şerh-i Fusûsul-Hikem*, Taceddin Hârezmî, açıklamalar: Hasan Hasanzâde Âmulî, Havza-yı İlmiyye-i Kum yay., Kum, H. ş. 1386.
- Şerh-i Fusûsul-Hikem*, Dâvûd bin Mahmud-i Kayserî, açıklamalar: Celâleddin Âştiyânî, İlim u Ferheng yay., Tahran, H. ş. 1375.
- Şerh-i Fusûsul-Hikem*, Müeyyideddin Cundî, açıklamalar: Celâleddin Âştiyânî, Meşhed Ün. Yay., Meşhed, H. ş. 1361.
- Abherü'l-Âşikin*, Rûzbihân Buklî-i Şîrâzî, tashih ve açıklamalar: Muhammed Muîn ve Henry Carbon, Menûçehrî Yay., Tahran, M. 1987.
- el-Futûhâtü'l-Mekkiyye (4 cilt)*, Muhyiddin bin Arabî, araştırmalar: Osman Yahya, et-Tab'u's-Sânî yay., Mısır, H.k. 1405.
- el-Futûhâtü'l-Mekkiyye (4 cilt)*, Muhyiddin bin Arabî, Dâr-i Sâdır Yay., Beyrut, H.K. 1409.
- Ferheng-i İstîlâhât-i Nucûmî, (4 cilt)*, Ebulfazl Museffâ, Müessese-i Mutalaât u Tahkikât-i Ferhengî, Tahran, H. ş. 1366.
- Ferheng-i Lugât u İstîlâhât u Tabirât-i İrfânî*, Cafer Seccâdî, Zebân u Ferheng-i İrân yay., Tahran, H. ş. 1370.
- Faslu'l-Hitâb, Hâce Muhammed-i Pârsâ*, açıklamalar: Celîl Misger Nejâd, Merkez-i Neşr-i Dânişgâhî, Tahran, H. ş. 1381.
- Kilidhâ-yi Fehm-i Fusûsul-Hikem*, Abdalbâkî Miftah, Tercüme ve açıklamalar: Dâvûd Esperhem, İlim yay., Tahran, H.ş. 1385.
- Lugatnâme-i Dehhudâ*, Ali Ekber Dehhudâ, Müessese-i Lugatnâme yay., Yeni Dönemde 2. baskı.
- Mecme'u'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'an*, Fazl bin Hasan-i Tebersî, açıklamalar: Resûlî-i Mahallâtî ve Tebâtebâyî, Dâru'l-Ma'rife yay., Beyrut, M. 1988.
- Muhtârname*, Ferideddin Attar-i Nişâbûrî, açıklamalar: Muhammed Rızâ Şefî Kedkenî, Suhan yay., Tahran, H. ş. 1374.
- Mesbâhu'l-Hidâye*, İzzüddin Mahmûd Kâşânî, açıklamalar: Celâleddin Humâyî, Senâyî yay., Tahran.
- el-Mu'cemu'l-Müfhebs li-Elfâzi'l-Ehâdis ve'l-Ekâvil Ene'l-Kutubu'l-İrfâniyye*, el-Müellifün, Pejuhişgâh-ı Ulûm-i İnsânî, Tahran, H.ş. 1386.
- el-Mu'cemu'l-Müfhebs li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Muhammed Fuâd-i Abdalbâkî, İslâmî yay., Tahran, H. ş. 1374.
- el-Muvsuetü's-Süfiyye*, Abdulmun'imul-Hanefî, Mektebetü'l-Medbulî, Kahire, M. 2003.
- Nessü'n-Nusûs fî Şerhi Nakşi'l-Fusûs*, Abdurrahman Câmî, Tercüme: Vilyam Chitic, Müessese-i Mutalaât ve Tahkikât-i Ferhengî, Tahran, H. ş. 1370.
- Nakş-i Hayal der-Ferâyend-i İdrâk ez-Nazar-ı İbn-i Arabî*, Dâvûd Esperhem, Mecelle-i Hikmet u Felsefe (Dergi), 26. sayı, Tahran, H.ş. 1390.